

Intentional or Incidental?

פרשת תרומה תשפ"ה

EXODUS

25 / 1-9

PARASHAS TERUMAH

HASHEM spoke to Moses, saying: ² Speak to the Children of Israel and let them take for Me a portion, from every man whose heart motivates him you shall take My portion.

³ This is the portion that you shall take from them: gold, silver, and copper; ⁴ and turquoise,

purple, and scarlet wool; linen and goat hair;⁵ red-dyed ram skins, tachash skins, acacia wood,⁶ oil for illumination, spices for the anointment oil and the aromatic incense;⁷ shoham stones and stones for the settings, for the Ephod and the Breastplate.

⁸ They shall make a Sanctuary for Me — so that I may dwell among them — ⁹ like everything

3 444 DIMENSIONS IN CHUMASH

R. Bernstein

BACKGROUND: THE MISHKAN AND THE CHEIT HAEIGEL

The final five parshiyos of Chumash Shemos are devoted, in the main, to matters relating to the Mishkan and the bigdei kehunah (priestly garments), with the notable exception of the Cheit HaEigel (Sin of the Golden Calf), which features in the middle. The basic breakdown is as follows:

- *Parshas Terumah*—Hashem's command regarding the *Mishkan* and its vessels
- *Parshas Tetzaveh*—Hashem's command regarding the *bigdei kehunah*
- *Parshas Ki Sisa*—The *Cheit HaEigel*
- *Parshas Vayakhel*—The Torah's description of the construction of the *Mishkan*
- *Parshas Pekudei*—The Torah's description of the manufacture of the *bigdei kehunah*

4

[Arts and] Ramban

[Ramban discusses the function of the Tabernacle on a deeper level:]

[Ramban discusses the function of the Tabernacle on a deeper level:]
שְׁוִיָּה הַקְּבוֹד אֲשֶׁר שָׁבַן עַל הַר סִינַי – The esoteric significance of the *Mishkan* is the Giving of the Torah **וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ** – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **that the glory that rested upon Mount Sinai at the time of the Giving of the Torah should rest upon [the Tabernacle], but, unlike at Sinai, in a concealed manner.**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **And note that just as it is written there, regarding Mount Sinai, "The 'glory' of HASHEM rested upon Mount Sinai" (above, 24:16),**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **and it is further written, "Behold! HASHEM, our God, has shown us His 'glory'"**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **so too here, and His greatness (Deuteronomy 5:21),**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **regarding the Tabernacle, it is written, and the "glory" of HASHEM filled the Tabernacle (below, 40:34),**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **Furthermore, regarding the Tabernacle it says twice, and the "glory" of HASHEM filled the Tabernacle (ibid. and in v. 35),**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **parallel to the two expressions, His "glory" and His "greatness," mentioned at Mount Sinai.**
וְכַמוֹ כְּשֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה כְּגֹבֵהְךָ כְּגֹבֵהְךָ – **שִׁכּוֹן עֲלֵיו בְּמִסְכָּתוֹ** – **Thus, the glory that**

5 176 / RAV WOLBE ON CHUMASH

The second half of *Sefer Shemos*, from *Parashas Terumah* and onward, describes the building of the *Mishkan*. The placement of this portion of the Torah is described by *Ramban* in his introduction to *Sefer Shemos*, where he outlines the contents of the *sefer*:

2

Antscoll - Chumash

R' Hirsch sees the key to the Tabernacle and its relationship to Israel's calling in verse 8: *They shall make a Sanctuary for Me — so that I may dwell among them.* That Sanctuary represents Israel's obligation to sanctify itself in its personal life, as expressed in many verses (*Leviticus* 11:44, 19:2, 20:7, et al.). When the nation carries out that primary responsibility, God responds by *dwelling among them.*

Q "The Torah finished Sefer Bereishis, which described the creation of the world and the events of the forefathers ... and Sefer Shemos was designated to describe the first exile and the ensuing redemption ... [which] was not complete **until they returned to their proper place** and to the level of their forefathers. When they left Mitzrayim, even though they had left the house of bondage, they were still considered exiled since they were not in their homeland, but wanderers in the desert. When

they came to Har Sinai and built the Mishkan and Hashem rested
His Shechinah upon them, they finally returned once again to
the level of their forefathers, who were the 'Chariot' of Hashem,
and then they were considered redeemed."

We might have understood from Ramban's statement that the redemption was not complete "until they returned to their proper place" to mean that in order to be considered redeemed, Bnei Yisrael had to enter Eretz Yisrael. However, it is clear from his subsequent words that this was not the case. Redemption did not occur when they left Mitzrayim, since they were still in exile, nor did it occur when they entered Eretz Yisrael, for by that point they had already been redeemed. Rather, the redemption occurred when Hashem placed His Shechinah upon Bnei Yisrael in the desert.

7. Chazal say (Avos 6:6), "Whoever repeats something in the name of the one who originally said it brings redemption to the world as it is written, 'And Esther repeated it to the king in the name of Mordechai.'" Repeating a statement in the name of the speaker demonstrates one's ability to connect something to its source — i.e., the spoken word to the person who originally said it. This is the defining characteristic of redemption. Our world is disconnected from the Creator, and redemption is what reunites the world with the Creator — its original Source.)

"Our world is disconnected from the Creator, and redemption is what reunites the world with the Creator — its original Source."

Ramban describes Hashem's *Shechinah* resting upon *Bnei Yisrael* as *Bnei Yisrael's* "returning to their place." In other words, the very nature of *Klal Yisrael* is to envelop Hashem's *Shechinah* in its midst.

This is true not only of Klal Yisrael as a whole, but of each individual as well. Hashem said (25:8), “Make for Me a Mikdash and I will dwell among you,” which teaches us that every person has the ability to turn himself into an abode for the Shechinah.

That is why the *pasuk* (*Shemos* 35:22) we quoted earlier uses two different expressions when speaking of those who donated material to the Mishkan: וַיָּבִיאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נָדִיב לֵב הָבִיאוּ חָח וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלִי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר חָיָה תְנוּפֶת זָהָב לָהּ, *The men came with the women; everyone whose heart motivated him brought bracelets, nose-rings, rings, body ornaments — all sorts of gold ornaments — every man who raised up an offering to Hashem.* The first half of the *pasuk* refers to the women; they were the ones who owned bracelets, nose-rings, and other ornaments, and they are referred to as נָדִיב לֵב, *those whose heart motivated them*. They donated their jewelry to the Mishkan for no other reason than that their hearts, burning with a fiery passion to donate to Hashem's resting place, motivated them to give. The *pasuk* then goes on to describe the other people who gave: כָּל אִישׁ, *every man*. The men did not give simply out of love; they gave to elevate the gold, the object of their sin with the *eigel*, to Hashem, and to return to His welcoming embrace for all those who seek to return.

The Gemara (*Kiddushin* 36a) discusses which mitzvot are incumbent only on men and which apply to women as well. The Gemara says that the mitzvah of *semichah*, for example (leaning on a *korban* prior to its slaughtering), was not given to women, only to men, which we know because the Torah says (*Vayikra* 1:2) "*Bnei Yisrael*" (lit., *the sons of Yisrael*), thus precluding *Bnos Yisrael* (the daughters/women of Yisrael). The *Ritva* asks: If "*Bnei Yisrael*" excludes women, we can derive that donations to the Mishkan were to be made only by the men, since our *pasuk* says "*Bnei Yisrael*." Why then, when Bnei Yisrael came to donate to the Mishkan, did the women come as well? וַיָּבִיאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נָדִיב לֵב הָבִיאוּ חָח וְנָזָם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל כְּלִי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר חָיָה תְנוּפֶת זָהָב לָהּ, *The men came with the women; everyone whose heart motivated him brought...* (*Shemos* 35:22).

The Ramban (*ibid.* 35:1), however, says that the *parshiyos* were written in the order in which they occurred. Hashem commanded Moshe Rabbeinu about the Mishkan during the first forty days that he spent in *Shamayim*, but Moshe simply did not get a chance to repeat it to Bnei Yisrael until later. Upon coming down and witnessing the *eigel*, he broke the *Luchos* and returned to Hashem to beg forgiveness for the people. It was only on the day after *Yom Kippur*, when Hashem had accepted Moshe Rabbeinu's entreaties to forgive Bnei Yisrael and Moshe returned to the camp, that he finally told Bnei Yisrael the details of this mitzvah.

§ New Meaning

According to the Ramban, while the mitzvah remained the same to build a Mishkan — the purpose of the donations to it took on a new meaning. Originally, the mitzvah was for those of generous spirit to lovingly donate their possessions to be used for the Mishkan. After Bnei Yisrael sinned, however, the gold they donated to the Mishkan atoned for the gold they had given for the *eigel* (*Shemos Rabbah* 51:8).

§ Giving With Love

But this change caused a serious problem; it threatened the very existence of the Mishkan. The essence of the Mishkan was that the materials used to build it were given with love and zeal. As we read (*Shir HaShirim* 3:9-10): אֶפְרָיִם עֲשֵׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְגו' עֲמִידוֹ עֲשֵׂה קֶסֶף, *A Tabernacle for His Presence has the King to Whom peace belongs made... Its pillars made of silver, His resting place was gold... Its midst was decked with implements bespeaking love by the daughters of Yerushalayim.* Many elements were needed to create the physical structure of the Mishkan: wood, silver, gold, etc. But what Bnei Yisrael donated was much more than that — it was the *penimiyus*, the inner reality, of the Mishkan: love of Hashem. The essence of the Mishkan was not the physical building; it was not even the mitzvot fulfilled while

building it and performing the *avodah* there. It was the immense love that found expression within those hallowed walls, the place where Hashem and Bnei Yisrael united in loving closeness.²⁹

If the purpose of donating to the Mishkan was to atone for the *cheit ha'eigel*, the essence, the free and overflowing love of Bnei Yisrael, would no longer be evident in their contributions. That is why Hashem told Moshe Rabbeinu to expand the group of people allowed to donate. In our *parashah*, only the men were commanded; after the *cheit ha'eigel*, the women were told to bring donations as well. The *Tur* (*Orach Chaim* 417) writes that the women did not sin with the *eigel* so they didn't need a *kapparah* — for them, donating to the Mishkan was purely an act of love.

12 Shabbat Shurim TERUMAH R. Miller (JH) 119

וכן תעשו אתם כדי שאשכון בחונכם לדבר עמך ולקבל תפלת ועבודת ישראל לא כמו שהיה הענין קודם העגל כאמרו בכל מקום כי אבא אליך.

And so you shall make (the Sanctuary) in order that I shall dwell among you, to speak with you and to accept the prayer and service of Israel. This is not as it was before the sin of the golden calf, where it was stated, 'In any place where I shall have My name mentioned, I shall come to you and bless you.'²

Several chapters later Seforno reiterates this idea.

שהוצרך לעשות משכן והודיע שקרה זה בסבת רוע בחירת ישראל כי אומנם בסוף ארבעים יום הראשונים נתן הלוחות מעשה אלקים לקדש את כולם לכהנים וגוי קדוש ככל דברו הטוב והמה מרו והשחיתו דרכם ונפלו ממעלתם.

A Sanctuary had to be made, and the Torah makes it clear that this happened as a result of Israel's evil choice, for at the end of the first forty days God gave the tablets made by Himself to sanctify them all as priests and a holy nation as He had promised. But they rebelled and became corrupt and fell from their high spiritual level.³

We see from the above passages that Seforno maintains that the building of the Tabernacle was commanded only after the sin of the golden calf. Ideally, the sanctity and proximity of God were to be experienced everywhere, but owing to their behaviour in connection with the golden calf, which showed that they needed a more tangible expression of God's immanence, the Sanctuary was localised in one Tabernacle. Moses brought down the original Tablets, 'the work of God, written with the finger of God,'⁴ so as to sanctify the whole people as priests, but because of their sin the priesthood was confined to the Levites who had not sinned.

שפתי חיים לפרשת תרומה

13

רש"י וספורנו - קודם חטא העגל לא היו אמצעים של משכן

אמנם כפי שנתבאר, מדברי הספורנו ורש"י שענין ציווי עשיית המשכן זה תוצאה מירידת עם ישראל במדרגתם בחטא העגל, וביאור דבריהם, במתן תורה דלוחות ראשונות כלל ישראל התרומם במדרגתם הרוחנית, "אני אמרתי אלהים אתם" - מדרגת המלאכים, פסקה מהם וזהמת נחש דחטא אדה"ר (שבת קמ"ו), ובטל מהם היצירה כדאי בגמ' (עירובין נ"ד), אמנם לשלימות מדרגתם עדיין היו צריכים לקבל לוחות, וכיון שלא הגיעו עדיין לשלימות מדרגתם לכן חטאו בחטא העגל, אבל כל עוד שהיו במדרגתם העליונה הגוף לא היה תוצר ומפריד בין הנשמה, הגוף לא שימש רק ככלי לנשמה, אלא הגוף הודרך והתעלה במדרגתו, במדרגה זו לא היו צריכים לאמצעים של צימצום והסתור כמו כעשיית המשכן.

Rashi states that although the *Cheit HaEigel* is written in the Torah after the commands regarding the *Mishkan*, etc., it actually occurred beforehand.¹ In stating this, Rashi is invoking the principle of "Ein

mukdam u'meuchar baTorah—There is no "earlier" or "later" in the Torah." In other words, the order in which events are written in the Torah does not necessarily reflect the order in which they occurred historically.

Another reckoning

In many editions of Chumash, there is an inserted comment in this Rashi, arguing that at least in this instance, there is no need to insist that the Torah recorded the events out of chronological order:

Perhaps everything occurred in the order it was written, and HaKadosh Baruch Hu's command to Moshe took place during the first forty days, before the people made the Egel. Then, just before Moshe descended from the mountain they made the Egel. Consequently, Moshe did not tell Yisroel the command to build the Mishkan until after Yom Kippur, once Yisroel had found favor with HaKadosh Baruch Hu.

UNDERSTANDING RASHI

Having seen the basis of the principle, we now proceed to ask: Why did Rashi invoke it here? In other words, Rashi must have had reason to conclude that the parshiyos of the *Mishkan* and the *Cheit HaEigel* are not in chronological order. What would that reason be?

* R' Leib Heyman offers a fascinating suggestion.⁸ Rashi notes that prior to the *Cheit HaEigel*, the *avodah* of *korbanos* was performed by the *bechorim* (firstborns), while the introduction of *Kohanim* from the tribe of Levi specifically to perform the *avodah* was a result of the *Cheit HaEigel*.⁹ Having said this, we note that the following parsha, *Tetzaveh*, already records the command to initiate Aharon and his sons, i.e., the *Kohanim*, into the *avodah*—an event which did not occur until after the *eigel*! This, says R' Heyman, is what led Rashi to conclude that these parshiyos were not written in chronological order.

A thought-provoking point, indeed!

As such, with regards to our situation, we ask: What is it about the *Mishkan* and the *Cheit HaEigel* which would lead to them not being discussed in the order in which they occurred?

Now, we could answer simply that it is similar to the Pesach case: We prefer to mention something positive, like the *Mishkan*, before something negative, like the *Cheit HaEigel*. However, it appears that there is a deeper point here.

FORGET ME NOT

The Gemara recounts a most unusual exchange between Hashem and the people of Israel:¹²

Israel says: Seeing as there is no forgetting before You, perhaps You will not forget the episode with the *eigel*?

Hashem responds: I will [nevertheless] forget the *eigel*.

Israel says: Seeing as You are prepared to forget the *eigel*, perhaps You will also forget the events of Sinai?

Hashem responds: I will not forget Sinai.

אי' בחז"ל (יל"ש רמז לד) שאחרי חטא אדה"ר גירשו מן עדן והניחו בהר המוריה - מקום המקדש, "ויגרש את האדם יצא אדם וישב לו חוץ לגן עדן בהר המוריה ששערי גן עדן סמוך להר המוריה ומשם לקחו ולשם החזירו שנאמר לעבוד את האדמה", כמבואר בחז"ל גופו של אדם הראשון נעשה ממקום המזבח בהר המוריה, ולשם החזרו אחרי החטא, אפשרות הנפילה הוכנה מראש, וגם אפשרות התיקון של ביהמ"ק, לכן לוקח גופו משם.

כמבואר בחז"ל ממקום המקדש משם לוקח גופו של אדה"ר לגן עדן לעבוד את ה', לפני החטא כשהיה גופו מוזכר כמדרגת הנשמה, היה במדרגה מעל מקום המקדש, הגוף לא היה צריך את בחינת מקום המקדש כדי להעלות את מדרגתו הגופנית, הגוף התעלה במדרגתו מעל אמצעים של מקום, כל מעשיו היו פעולות של דביקות לשם שמים, וכך היתה גם עילוייה של כל הבריאה הגשמית, כל הבריאה היתה מקודשת כקדושת מקדש (ועי' דהר"מ לרבי ירוחם ז"ל ח"א עמ' רז).

אמנם אחרי שחטא, היה צריך להחזירו למקום המקדש, כדי שהנשמה היא תעלה את הגוף באמצעות מקום המקדש - הר המוריה, אמנם גם זה מדרגה גבוהה, אבל עכ"פ היא מדרגה הקשורה באמצעים של מקום וכלים כו', והניחו באותו מקום של קדושה שמשם יעבוד את האדמה, להעלות את הגשמיות לרוחניות בסיוע של המקום.

את אותו דרך העבודה היה גם אצל בני ישראל בין קודם חטא העגל לאחריו. במתן תורה זכו להתעלות גופם שכמעט הגיעו למדרגת אדה"ר קודם החטא, 'אני אמרתי אלהים אתם', כשהיו במדרגה זו לא היו צריכים לצמצומים ואמצעים כבית המקדש לעבוד את ה', כי הם עצמם היו מקודשים, גם מדרגת הבריאה היתה יותר גבוהה כבית המקדש, ואז חזרו למדרגת אדה"ר קודם החטא, בכל מעשיהם אפילו הגשמיים לא היו שום פניות אחרות וזולת עבודת ה', עבודה של דביקות גמורה כהשי"ת בלא שום חציצות של רצונות אחרים.

* אמנם אחרי שחטאו וירדו במדרגתם "אכן כאדם תמותין" ועם יידיהם גם יודה הבריאה ממדרגתה, מעתה אין דרך אחרת להשיג את קרבת השי"ת בבחינת "בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך", מאז הוצרכו כבר לכלים ואמצעים מקודשים שדרכם ישיגו את ההתקשרות אל השי"ת, והם יהיו האמצעים שהאדם יוכל להתעלות בעבודת ה', עבודה זכה של לשמה.⁵

What is the meaning of this exchange?

- How are the ideas of Hashem being prepared to forget the *eigel* and potentially forgetting Sinai linked to each other?
- More specifically, what is the meaning of Hashem "forgetting" either of those events, seeing as Hashem is All-Knowing and does not forget anything?

* The Maharal explains that the Jewish People were concerned that the fact that they could have erred with the *eigel* so soon after having received the Torah was indicative of an essential disconnect between them and Hashem.¹³ If so, then Hashem would never forget the *eigel*, for it would always represent something about their essential makeup. To this, Hashem responded that He would "forget" the *eigel*, that is to say, He would not associate it with them in an essential manner, for

it did not express their true nature. For, in truth, the making the *eigel* was not the product of any such disconnect. Rather, it was a result of the vestiges of Egyptian culture to which they had been exposed for so many years, and from which they had only recently been removed.

At this stage, having been reassured by Hashem, the concern of the Jewish People now becomes reversed. If their actions with the *eigel* during this formative period were not necessarily an expression of their essential nature, then perhaps their experiences at Sinai did not reflect their true essence either—and were thus likewise, prone to being “forgotten” by Hashem! To this, Hashem responds that he would not forget Sinai, as the level attained by Israel at that time really was an expression of their true nature.

23

BETWEEN HISTORY AND DESTINY

With the above in mind, we will appreciate that the order of events as presented by the Torah in these parshiyos can express one of two truths:

- The truth about the order of events
- The truth about the Jewish People

Now we can understand why the Torah reversed the order of events regarding the *Mishkan* and the *eigel*. Had it presented them in the order that they occurred, this may have been accurate regarding the events themselves, but would have belied the truth about what each event says about the Jewish People. To this end, the *Mishkan* is presented first, expressing thereby the *fundamental truth* that the Jewish People have an essential connection with the Divine Presence represented by the *Mishkan*, while they have no such connection with the prior episode of the *eigel*. And while it may be true that those who don't learn from history are destined to repeat it, those who *mis*-learn what history says about them risk compromising their destiny itself.

This is the lesson from the Torah's use of *ein mukdam u'meuchar* in our parsha.

24

Zohar Hakadosh: (Eine Yisrael)

In HaKadosh Baruch Hu's original command it is written, “ויקחו לי” [Take for Me a contribution] from every person... That is, even from the *erev rav*, the multitude that left Mitzrayim with Bnei Yisroel... yet when he told Bnei Yisroel, Moshe specifically said, “[תרומה לה] קחו מאתכם” - Take from yourselves [a contribution to Hashem],” and excluded the *erev rav*, because they had caused such damage.

28

לאחר החטא - משכן רק מישראל

אם כן, לפני חטא העגל היה המשכן אמור להתייחס באופן רחב מאוד, שיכלול בקרבם גם את אומות העולם ויביא לתיקון שלם, גם של החיצוניות הרחוקה ביותר ואפילו ממנה תבוא נדבה למשכן. והנה, אומר הזוהר שלאחר החטא הורה הקב"ה למשה להיבדל מאומות העולם, ולקחת את הנדבה למשכן רק מישראל. והיינו, שעניין המשכן יתייחס רק מתוך כללות נשמות ישראל, ולא יתרחב להאיר גם על אומות העולם. משכן זה הוא בחינת 'בעלי תשובה', שצריכים להיבדל מהעולם

הזה שכן אין בכוחם להעלות אותו, כמו בכוחם של הצדיקים. ואולם, ניוח מיוחד יש למשכן זה, חיבור פנימי של קוב"ה ועם ישראל כשאין לזרים חלק בו. זהו משכן שמבדיל ומבחיין בין ישראל ואומות העולם. כך מצינו, שלאחר חטא העגל ביקש משה שלא תשרה שכניה על אומות העולם והסכים הקב"ה על ידו (ברכות ז א). דברים אלו מבטאים מהלך שלם ששינה את דרכם של ישראל בעולם. לפני חטא העגל מסלול תיקון העולם היה מתוך חיבור אל אומות העולם והעלאתם, ואילו לאחר החטא הוקבע בפנימיות המציאות שמהלך תיקון העולמות על ידי ישראל, יהיה דווקא מתוך היבדלות מוחלטת מאומות העולם, עד אחרית הימים, שאז יוכל עם ישראל להאיר ולהשפיע גם על החיצוניות הרחוקה ביותר, להעלותה ולכלולה בתוך התפשטות הקדושה.

שקללים חיים | שטן

25

בתיקון עולם הנעשה על ידי ישראל, וממילא, השינוי שנוצר בעניין המשכן בעקבות החטא, מצביע על שינוי במהלך של עבודת ישראל במשך הדורות, שהתשנה בעקבות החטא.

את השינוי שנוצר בעניין המשכן ניתן לדייק מדברי זוהר בתחילת פרשת ויקהל. זוהר מדקדק בהבדל בין פרשת תרומה ופרשת ויקהל. בתחילת פרשת תרומה כתוב "וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל, ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (שמות כה ב). משמע שכל מי שיתעורר בליבן לתת נדבה, בין אם הוא מישראל ובין אם לאו, יכול להביא תרומה למשכן. לעומת זאת, בפרשת ויקהל מובא - "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל... ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר, זה הדבר אשר צוה ה' לאמר, קחו מאתכם תרומה לה". משמע שהתרומה יכולה להתקבל רק מעם ישראל. זוהר מבאר, שבתחילה הפנייה לבניין המשכן כללה הן את ישראל והן את הערב רב מהגויים שהצטרפו לישראל ביציאת מצרים, כמו שכתוב "וְגַם עֶרֶב רַב עָלָה אִתָּם" (שמות יב לח). ולאחר שראה הקב"ה את מעשי הערב רב שהפילו את ישראל בחטא העגל, הורה למשה לאסוף את כל עדת ישראל לבדם, ולפנות אליהם ולצוותם שהם לבדם יקיימו את המשכן. זוהר אומר שזו המשמעות הפנימית של הקהלת ישראל ואיסופם, שזהו דבר שנעשה בפעמים מיוחדות מאוד. זוהר אומר שדבר זה נועד להבדילם מהערב רב. וזו לשון זוהר הקדוש (זוהר ב קצה א):

26

אם כן, אנו רואים מהזוהר, שבתחילה רצה הקב"ה שהמשכן ייבנה גם בהשתתפות הגויים, ולאחר החטא ציווה שייבנה רק על ידי ישראל. ומה המשמעות הפנימית של עניין זה?

קודם החטא - התכללות הגויים בבניין המשכן

כידוע, המשכן בא להאיר את כל העולמות התחתונים באור אלהות. למעשה, ההשתתפות במעשה המשכן היא התכללות באורו המיוחד ובתיקון הבא באמצעותו. העובדה שגויים משתתפים בנדבה למשכן מצביעה על כך שאורו של המשכן יחדור גם לתוך אומות העולם ויפעל להעלאתם ולתיקונם. זוהי דרגה גבוהה מאוד הרמוזה בנביא בנבואה על אחרית הימים ש"אז אֶהְיֶה אֵל עִמָּם שָׁפָה בְּרוּחִי לְקָרָא כָּל־בָּשָׂר ה' לְעִבְדוֹ שֶׁכֶּם אֶחָד" (צפניה ג ט). והיינו שמצד האמת גם לגויים יש תפקיד וחלק בתיקון העולם ובגילוי אור ה', אלא שהוא מכוסה בהרבה הסתרות וקליפות קשות. משום כך, המשמיה של תיקון הגויים היא קשה ומורכבת, ואפילו מסוכנת, והיא עלולה להפיל את האדם למטה, באשר הוא נכנס למקום מלא חושך, הסתר וקליפות. ממילא, רק צדיקים עליונים הם אלו שיכולים להתמודד עם הקליפות הקשות הללו ולנסות להעלות ולתקן אותם. בחינה זו של תיקון הגויים האירה בנשמתו של יוסף, שידע שבעים לשון וירד לעומק סומאת מצרים ולא נפגע ממנה כלל, אלא להיפך - שיעבד אותה תחת הקדושה ומשל בה ברוממות קודש. לכן, יעקב רמו ליוסף על עניין זה של כוח המיוחד לתקן את אומות העולם באומרו "וְאֵנִי נָתַתִּי לְךָ שֶׁכֶּם אֶחָד עַל אֶחָד" (בראשית מז כב), אשר אלו הן ממש מילות הנביא באומרו על כל אומות העולם - "לְעִבְדוֹ שֶׁכֶּם אֶחָד".

27

משמעות הדברים היא, שהנה הגויים באו לשבח ולתקן את החיצוניות של העולם. כך אנו מוצאים שהתפקיד של הגויים הוא להתעסק במלאכות החומריות, בתעשייה ובהכנת העולם החומרי לשימוש האדם. כמו שכתוב - "וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵיהֶם" (ישעיה סא ה). ובמובן הזה, ההשתתפות של הגויים במלאכת המשכן היא למעשה הוראה על כך שאורו וכוחו של המשכן יתפשטו על כל רבדי החיים הגשמיים והרוחניים כאחד, ויוכחו אותם ויאירו בהם את האור העליון, אור האלהות. ועל דרגה זו רמז הנביא באומרו - "בָּיִם תְּהוּא יִהְיֶה עַל מְצֻלֹת הַסֶּפֶס קִשְׁשׁ לֵה, וְהָיָה הַסִּירוֹת בֵּיתָה לְפָנֵי הַמִּזְבֵּחַ" (זכריה יד ב).

זו הייתה אמורה להיות בחינת המשכן קודם החטא. בחינת משכן של צדיקים גמורים שסמוגלים להתמודד עם כל הקליפות הקשות, לפצחן ולהעלות את האור החבוי בהן, האור הגנוז גם באומות העולם, לשתפן במלאכת המשכן ובכך להביא להעלאתם. והנה, הערב רב, אותן אומות העולם שהיה חפץ ורצון לתקנם, הם בעצמם הביאו לנפילה של ישראל. משמעות הנפילה הזו היא שבמקום שהאור של ישראל ירומם ויעלה את החומריות החיצונית, משכה החומריות היא את ישראל אליה למטה. כך היא המידה, כשהאדם ניגש להעלות דבר נמוך, אם אין לו מספיק חיל ועוז להעלותו - לא זו בלבד שלא יצליח, אלא שהדבר הנמוך ימשוך אותו למטה. במקרה כזה צריך הוא להתרחק ולפרוש ממנו, ולא לנסות להעלותו.

הנה אחד מן העניינים אשר על ידו באה הכפרה על חטא העגל הוא ע"י הקמת המשכן, ודגרת המשכן כיפרה על הנדבה שנרכו ישראל עבור העגל (תמונה ממוסמ), וביאור ענין כפרה זו הוא, בהקדם, דהנה לכאורה ישנה מחלוקת בדבר, מהו עיקר קדושת המשכן, דמחך גיטא נודע כי עיקר ענין המשכן הוא כהמשכה של מתן תורה, וכדכתב הרמב"ן (ריש פרק ממוסמ), דסוד המשכן הוא, שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר, וכמו שנאמר שם "וישכן כבוד ה' על הר סיני" (שמות כד טז), כן כתוב במשכן "וכבוד ה' מלא את המשכן" (שם טז). וכמו שאמר במתן תורה "מן השמים השמייעך את קולו ליסרך, ועל הארץ הראך את אשו הגדולה" (ויקרא טז טז), כך במשכן כתיב "וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת מבין שני הכרובים" (ממדרגה, פסוק), ועפ"י נמצא כי עיקר מכוון המשכן הוא הארון אשר בבית קדשי הקדשים, והתם שורה השראת השכינה, וסביב קוטב זה סובב כל העניינים הנפגעים במשכן. ומאידך גיטא כתב הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ב מ"ב), רמזות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, ולדבריו נמצא כי כל ענין בית הבחירה הוא מצד הקרבת הקרבנות שבו. ומפשטות לשון הכתוב נראה ג"כ כי המזבח הוא העיקר, דכתיב "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה וכו'. והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם, שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם, עולותיכם וזבחיכם וכו'" (ויקרא יב טז), וכמו"כ מקום המזבח היה צריך להיות מכוון ע"פ גיטא דיוקא, ומה שדוד המלך התאמץ למצוא את מקום המקדש היינו מקום המזבח, וכדכתיב "ויבא גר אל דוד וכו', ויאמר לו, עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוס" (ש"מ כד טז), והרי לן

כי המזבח הוא קוטב כל ענין המשכן. **ונתבאר** במקום אחר, כי האמת היא אשר אלו ואלו דברי אלקים חיים, דהמשכן אכן יש בו שתי בחי' עיקריות, ושתי בחי' אלו מתאחדות זו עם זו, והוא ע"ד מה שאמר חז"ל (שיוצא ג), דאשכחון משכן דאיקרי מקדש, ומקדש דאיקרי משכן, 'משכן' מלשון שכינה, וה"ו מורה על השראת השכינה מעילא לתתא בזה העולם, דוגמת השראת השכינה בתחתונים שהיתה בעת מתן תורה, וכדכתיב "ויירד ה' על הר סיני" (שמות טז טז), דמאותה שעה ואילך קנה השי"ת שבייתה כביכול בזה העולם, ושבייתה זו הינה במקום אשר בו נתן השי"ת את התורה לעמו ישראל, ומצד זה נחשב כי עיקר המשכן הוא הארון אשר בו הלחנות, ואשר עליו נאמר "ונועדתי לך שם, ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות" (שם כה טז), אמנם עבור כל גילוי הבא מעילא לתתא צריך שקדימן התחתונים מתחילה עבודה מתתא לעילא, בכדי שיהיו ראויים אל השראת השכינה מעילא לתתא, וזהו בחי' 'מקדש', מה שהתחתונים מקדישים עצמם להיותם ראויים להשראת השכינה, ומצד זה נחשב כי עיקר המקדש הוא המזבח ועבודת הקרבנות, דע"י עבודה זו מקריב האדם את עצמו מתתא לעילא אל השי"ת, ועי"ז הינו ממשיך השראת השכינה מעילא לתתא.

בזמן הזה מקדש מעט - בית הכנסת ובית המדרש

והנה כדוגמת בית המקדש הוא גם 'מקדש מעט', דהיינו בית הכנסת ובית המדרש, כדאיתא בגמרא - ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל (מגילה כט). ועיין שם שהשכינה באה לשכון שם.

ובירושלמי - רבי אבהו בשם רבי אבהו דרשו את ה' בהמצאו, היכן הוא מצוי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות (ברכות פ"ה הלכה א).

ומשמעות הדבר ש'בית הכנסת' ו'בית המדרש' שיש בהם שני דברים נעלים אלו בחינת העבודה כמזבח ובחינת התורה כארון, מתקיים בהם אותו עניין של בית המקדש אלא שהוא בועיר אנפין ונקרא 'מקדש מעט'.

▲ 'בית מדרש' מקביל לבית המקדש בזה שמשם יוצא תורה והוראה לישראל, וכמו כן כל בית מדרש יש בו השראת השכינה אשר ממנה נשפע תורה לעם ישראל, שה' פותח את לבנו להבין ולהשכיל ומלמדנו תורה.

[ובירושלמי ברכות שם - 'אמר רבי יוחנן ברית כרותה היא היגע תלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח'. והכוונה לכאורה לבית המדרש (ע"ע ש"ך י"ד סימן רמו ס"ק כד וט"ז שם ס"ק ח) - והרמב"ם בהלכות ת"ת (פ"ג ה"ב) נקט להדיא לשון זה: 'אמרו חכמים ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח'.

▲ 'בית כנסת' מקביל לחלק העבודה שבבית המקדש, שהשכינה באה לשרות בו כדי לזכותנו שתהיה עבודתנו לפניו בבחינה של קירוב מקום, והקב"ה מצוי בבית הכנסת לקבל תפילותינו ולהתרוצות בעבודתנו. וכדאיתא בגמרא - 'תניא אבא בנימין אומר אין תפילה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרינה ואל התפילה, במקום רינה שם תהא תפילה, אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר אלוקים נצב בעדת אל' (ברכות ו).

• וזו משמעות הדרשה שדרשו חז"ל בפסוק 'מה טובו אוהליך יעקב משכנותיך ישראל, שכשם שנגלית השראת השכינה בבית המקדש, כמו כן גם בבית הכנסת ובית המדרש ניכרת השראת השכינה, והוד קדושת המקום חופף עליו בכל עת.

השראת השכינה על כל אדם מישראל

וכשם שבבית המקדש ובמקדש מעט שכינת ה' מופיעה בתוכם עבור שני עניינים אלה, כמו כן יש דרגה נוספת של השראת השכינה בפרטיות אצל כל אדם מישראל. אשר כל אדם מישראל יכול לזכות להיות בבחינת בית לשכינת ה'. וכעניין שאמר דורשי רשומות - על זמסוק 'עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' - בתוכו לא נאמר, כי אם בתוכם - כלומר בתוך כל אחד ואחד.

▲ ועיין במה שכתב המהר"ל - 'דע כי האדם אשר הוא אדם באמת יש לו קדושה אלונית מצד בניין גופו, שנקרא הגוף בית ומצד כי השי"ת נקרא על הבית הזה נקרא 'בית המקדש', ששם הקב"ה שורה, כי כל אדם שהוא אדם כראוי הקב"ה עמו' (חידושי אגרות מסכת שבת לב).

והוא העניין שיהיה לעתיד לבוא שהבאנו לעיל - 'בימים ההמה נאום ה' לא יאמרו עוד ארון ברית ה' ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד' (ירמיה ג טז). והבאנו דברי רש"י שפירש - 'כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאילו הוא ארון'.

וגם בזה מצינו שישנה הופעת השכינה אצל כל אחד ואחד מישראל עבור שני עניינים אלה, הן שבאה השכינה ללמדו תורה והן שבאה לקבל את עבודתו ולשמוע תפילתו.

בעניין לימוד התורה איתא - 'רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה, שכינה שרויה ביניהם, שנאמר אלוקים נצב בעדת אל-כו', ומנין אפילו אחד, שנאמר 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך' (אבות פ"ג מ"ו). וכן אמרו - 'תנא רבי חייא כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו' (תמיד לב).

• ופשוט שאין הכוונה בזה שהקב"ה יושב כנגדו רק למען גודל המעמד, לכבד את לומד התורה בנוכחותו יתברך, אלא הכוונה שהקב"ה יושב כנגדו בכדי ללמדו תורה, ומסייעו להבין ולהשכיל את חכמת התורה הנשגבה והעמוקה בת השמים. וכדאיתא להדיא - כל ת"ח שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו (תנא דבי אליהו רבה פרק יח).

▲ וכמו כן לעניין עבודת התפילה אמרו חז"ל - 'אמר רבי שמעון חסידא המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו' (סנהדרין כב). והכוונה בזה שבאמת השכינה באה כנגדו, שהרי כמה הלכתא רבוחתא בהלכה למעשה נובעות ממה שהשכינה עומדת כנגד המתפלל. כלומר כל בן ישראל המתפלל שכינה באה אצלו לשמוע אל הרינה ואל התפילה ולקבל את עבודתו.

הנה כי כן, הופעת ה' בישראל באה ומשתלשלת בכל הדרגות הללו, אלא שבדרגה הרמה והנשגבת והגלויה ביותר היינו בבית המקדש מקום שכנית עוזו, אולם בדרגה נוספת בבית הכנסת ובבית המדרש, והדרגה השלישית היא בכל בית בישראל ואצל כל אדם מישראל.

את ה' הוא מתקשר להקב"ה, וכפשו"נ השראת השכינה שזוכה העוסק בתורה היא מעין בחינה דמדרגה לפני החטא.

נמצא א"כ אף שחטאו בעגל ומעתה דרך ההתקרבות אל השי"ת דרך אמצעים של משכן וכלי, מ"מ נשאר איזה בחינה של מעין מדרגה דקודם חטא העגל שאפשר ע"י להשיג את השראת שכינתו גם שלא ע"י אמצעים וצמצומים, דרך עמלה של תורה.

תורה ותפילה מקרבות את האדם לשיכנה

אך הדרך לזכות לכך היא תלויה בעבודת ה' שלך, ע"י העמל והגיעה בתורה, ע"י זה אנו יוצרים את האפשרות ל"אבוא אליך וברכתך". ומלבד זאת צריך ג"כ את עבודת התפילה שאף היא מביאה אותנו להתקרבות אל השי"ת, המתפלל כעומד לפני השכינה, שזה יסוד האיסור לעבור כנגד המתפלל. וכפשו"נ החזו"א שתורה עוזרת לתפילה, שע"י לימוד התורה אנו יוצרים את הקיטון אחד להשראת שכינתו, ממילא אנחנו יכולים אח"כ להתקרב להשי"ת ע"י התפילה, אך מאידך התפילה עוזרת לתורה, שע"י התפילה אנו מתקרבים אל השי"ת, וממילא השי"ת מתקרב אלינו, וכלי התקרבות להשי"ת ע"י התורה אין בכח התפילה לבד לקרב אותנו להשי"ת.

והביאותים אל הר קדשי ושמתים בבית תפילי

'And I shall bring them to My holy mount, and give them joy in My house of prayer.'⁵ In Ezekiel, whole chapters are devoted to a description of the future Temple. If the ideal is for there to be a sanctuary everywhere and for all to be priests, why is this not to be the situation in the ideal state of Messianic times?

In fact, the difference of opinion between Ramban and Seforno as to when the command to build the Sanctuary was originally given, is already found in earlier authorities. Rashi, like Seforno, maintains that although the command precedes the golden calf in the text of the Torah, the command was actually given after the sin of the golden calf,⁶ whereas the Zohar⁷ like Ramban, places it, before the golden calf.

The *Shem MiShmuel*⁸ endeavours to reconcile these apparently divergent views and to explain the opinion of Rashi and Seforno by means of the following argument. Had the children of Israel not sinned in respect of the golden calf, they would have lived like Adam before his sin. The world itself would have existed in a different and less earthly form. Rabbi Dessler⁹ quotes a passage in R. Chaim Volozhiner's 'Nefesh Hachaim'¹⁰ that at Mount Sinai, before the sin,

שהיו שומעים את הנראה ורואים את הנשמע, ר"ל שכ"כ נתבטלו מהם או כחות הגשמיות ונודכך השגתם מאד, עד שכל מצאות עיניים המוחשים הגשמיים שהיו מתחילה רואים אותם ראה חושית, עתה נתבטלו אצלם מראותם בחוש ראותם.

They heard what was usually seen and saw what was normally heard; that is to say, the material senses were so vitiated and their perception refined to such an extent that all material things previously appreciated through the sense of sight could no longer be perceived as physical objects.

This principle is then associated by the *Shem MiShmuel* with a statement by the *Rambam* in the section of his work

32 Yad HaChazakah that deals with the construction of the Temple.

בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר.

*The building King Solomon built is already explained by Scripture in the Book of Kings, but the building destined to be built in the future, though mentioned in Ezekiel, is not explained and interpreted.*¹¹

Something which is entirely spiritual cannot be described or envisaged by us mortals. For this reason, there is no description of the World to Come in the Torah. The future Beth HaMikdash, too, will be entirely spiritual, for even the materials of its composition will be endowed with a spiritual quality. In this vein our Sages say that it is to be rebuilt with fire.¹²

Such too was to have been the Sanctuary which God desired to build in the midst of Israel after the Torah was given and before Israel sinned, when they were still like Adam before the sin, an ideal sanctuary which we can scarcely comprehend. In this sense, there was before the sin a command to build a Sanctuary, a sign of the high spiritual level of Israel, as Ramban says. But, on account of their sin, the nature of the Sanctuary was changed, and its structure

was lowered to their level when the command to make the Tabernacle was given after the sin of the golden calf, as Rashi and Seforno state. The Temple of Solomon was likewise sufficiently worldly to be within our comprehension, but the future Temple, as envisaged by Ezekiel, will have the lofty spirituality of the Sanctuary as originally planned, for which Moses received the original Tablets, 'the work of God written with the finger of God,' the very stones being of celestial nature.

Those Tablets were broken by Moses, but their fragments were placed in the Ark by the side of the second Tablets. The breaking of the Tablets and the lowering of the status of the Sanctuary must have caused anguish to the penitent Israelites.

Longing for God can come either from pure and joyous love (as was the case with Israel before they sinned) or from broken-hearted contrition at the sins of the past, as was the case with Israel after they sinned. Yet the fragments of the broken Tablets in the Ark indicated that not all of the original Sanctuary was lost. Though the wholeness of the Tablets was wrecked, the fragments remained, and they offered hope of a future Sanctuary whose wholeness and unsullied sanctity would once more be restored.

Shabbat Shvrim - R. Miller (74)

34 In this respect, too, then, we see how a general decline among the people has the consequence of restricting the scope of the spiritual life: it is hemmed in; as in an atmosphere where the air is hard to breathe, men will crowd together into a room of normal air-pressure, so in a generation insensitive to the call of God, His Presence will be compressed, as it were, within the walls of a Sanctuary, to which men can come, when they wish.

2 This theme of constriction, of retrenchment of forces in a hostile world, can be traced through many statements of the Sages. Of the very first man, Adam, we are told that תפוח עקבו היה מכה לגלגל חמה —the very heel of his foot was radiant with a light that outshone the light of the sun.⁷ The meaning of this startling affirmation is quite clear: Adam was so caught up in the radiance of his closeness to God, that even his physical nature, down to the heel of his foot, was imbued with this love and worship, greater than the force of all the material world, even to the very sun that seems to animate and sustain it. Such a perfect unity existed between his body and his soul, such a harmony of desire and intent, that it was as though the body itself were a spiritual thing. After his sin, however, and since

then, man's nature has changed. Now, in place of harmony, there is discord: there is war not only between the body and the soul, but even, very often, between the claims of different, individual faculties. In one man, it is the brain that dominates, that demands satisfaction; here, it is through the intellect that God can be reached and recognised. In another man, it is the heart, the emotions, that guide him and motivate him, and that can lead him to God. Each case is different and, to some extent, unique. Each man has a different path to follow, in accordance with the dictates and desires of his own nature. In this way, within the individual, as well as on the broader plane, a kind of specialisation, of concentration is required. Within the psychological reaction of the individual to experience, there exists a potential 'sanctuary', some aspect in which God may dwell and from which His Presence may radiate.

35 In both space and time, we find this principle of concentration. In space, the Holy Land is imbued with an essential sanctity that is not shared by the rest of the world. In time, there are days of intense closeness to God, culminating in the Day of Atonement; and even on this day, out of all Israel, this 'nation of priests,' only one man was to enter the very heart of the Sanctuary, the Holy of Holies—the High Priest, cloaked in purity.

2 To these well-known examples of concentrated sanctity, we can now add that of the individual, that 'microcosm of man', within himself. Each man will feel his own particular aptness, his dominating faculty, through which he can reach out to God. There will be some particular Mitzvah, which of all others, will strike him with its beauty, its significance and vitality, and into this he will concentrate his spiritual insight and strength.

In this connection, R. Simcha Zisseg⁸ quotes an explanation from Ibn Ezra of the whole concept of God's Presence resting in one particular place—a difficult concept, in view of our belief in the immanence of God in all things—מלא כל הארץ כבודו 'The whole earth is filled with His glory.'⁹ He compares it to the sense of smell which is perceived by the whole body, and not merely by the nose, in which the sense-organs are localised. It is by means

of these organs, however, that the smell is sensed and conveyed by the breath through the whole body. Similarly, it is in the Sanctuary, the place of maximum activity of the spiritual senses, that God's presence is most acutely felt, and it is from there that it is generated, as it were, to the rest of the world.

★ Within the individual, as well, the same process occurs. There is usually some psychological area of special sensitivity, where God's presence can be most intensely felt. By fully realising this special consciousness, man can fill himself with the awareness of God, radiating outwards from the central point of contact, till מלא כל הארץ כבודו the whole earth is filled with His glory.

In practical terms, this means that each individual can find for himself some Mitzvah to which he feels especially attracted, (which holds for him a particular beauty. On this Mitzvah, he can lavish all his thought and devotion, giving it his whole strength, and gleaning from it immeasurably more than he gave: an understanding and closeness to God that will permeate his whole life, in every aspect.

In similar vein, we find the following passage in the Gemara¹⁰:

אמר ר' נחמן תיתי לי דקיימית שלוש סעודות בשבת וא"ר יהודה תיתי לי דקיימית עיון הפילה.

Said R. Nachman, 'I am assured of a place in the world to come, because I have fulfilled the Mitzvah of having three meals on the Sabbath.' And said R. Yehuda, 'I am assured of a place in the world to come, because of my devotion in prayer.'

Maharal¹¹ explains this rather surprising confidence of the Sages as an indication that in order to lead a full spiritual life one must have at least one Mitzvah that one observes with all one's heart and soul—as perfectly as one is able.

We are told in the Gemara Kiddushin¹²: 'He who does one Mitzvah is granted a good and long life: everyone should be careful to do one Mitzvah, in addition to his minimum duties, with extra care and devotion.' It is obvious that it is merely the basic duty of the Jew to fulfil all the Mitzvot of the Torah: this is

מכתב מאליהו - ר' דוד (75)

אבל קודם שיוכל להתפלל תפלה זו הרי צריך הוא לעשות תשובה, ככתוב "קחו עמכם דברים ושובו אל ה'". ומה הם הדברים האלה? כתב רבנו יונה שהם הידידות. שהוא מעיקרי התשובה. וברור הוא שלא ישא השי"ת את העון בלי תשובה. ואם כן שוב נפלה פיתא בבירא, כי הרי רחוקים אנו מתשובה אמיתית ואיך נוכל להשתמש בעצה הנ"ל, להשתמש בטוב שבנו כדי לעלות על ידו?

אמנם בקטנותנו נוכל למצוא בזה עצה גדולה מאד, אפילו אם תהיה רק בבחינת "הקדמה לתשובה". הרי כל אחד מאתנו עושה הרבה מצוות חיצוניות. יש מהן שאין אנו מרגישים בהן שום "חיות", ומאידך ישנן אחרות שאנו מוצאים בהם איזה טעם והרגשה. העצה הגדולה היא שנשתדל בכל עוז לתקן על כל פנים מצוות אלה שהן אמנם אצלנו חיצוניות אבל יש לנו בהן קצת הרגשה, ונקרב אותן אל פנימיותנו. אף שהמסך המבדיל של טמטום החטא * במקומו עומד, כי עדיין לא עשינו תשובה, אין ספק שעל ידי המאמץ הזה שאנו נעשה, כשנשתדל להכניס אל תוך לבנו את אותן המצוות שעד עתה עשינו רק באופן חיצוני, יאיר לנו אור גדול שיוכל לבקוע דרך הטמטום. כי רבנו יונה דיבר על ראשונים כמלאכים, אבל אנו לפי שפל מדרגתנו אדרבה בכל נקודה ונקודה של מאמץ לפנימיות נזכה לסייעתא דשמיא מרובה מאד, כפתחו של אולם נגד כל חודו של מחס כידוע.

ויתכן גם שהשי"ת בסובו יחשיב זאת כהתחלת תשובה מצדנו וישלח לנו סייעתא דשמיא ויעזור לנו לגמור תשובה אמיתית עם וידוי חרטה עויבת החטא וקבלה על לעתיד. (עיי' מה שכתבנו בכרך זה במאמר "שלשה גדרים בתשובה").